

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA PREDMET "Demokratija i ljudska prava"

Za treći razred srednjih škola (64 časova)

SADRŽAJ:

1. Uvod.....	1
2. Karakteristike programa.....	1
3. Cilj.....	1
4. Zadaci.....	2
5. Programski sadržaji.....	2
6. Obrazloženje i objašnjenje za realizaciju programa sa metodičkim uputstvima	4
7. Specifičnosti programa građanskog obrazovanja.....	5
8. Ocjenjivanje učenika i uputstvo o načinu vrednovanja učenika.....	5
9. Profil nastavnika.....	5
10. Literatura.....	5

1. UVOD:

Želja nam je da učenici, kao građani demokratskog društva, razumiju i cijene svoje mogućnosti i odgovornosti. Demokratsko društvo ne može postojati, niti se razvijati, bez aktivnog učešća informiranih, vještih i opredjeljenih građana. U skladu s tim načelom urađen je nastavni plan i program predmeta "Demokratija i ljudska prava", s ciljem da kod učenika razvija sticanje znanja, sposobnosti i uvjerenja koja će im biti neophodni tokom cijelog života, pripremajući ih za jednu od najodgovornijih funkcija-građanina u demokratskom društvu. Obrazovanje iz ovog programa ima za cilj upoznavanje učenika sa idejama i konceptima na kojima se zasniva demokratsko društvo, i istovremeno da im da priliku da u samim učionicama vježbaju njihovu praktičnu primjenu, čime ih osposobljavamo kao principijelne, neovisne, znatiželjne i odgovorne građane. Nije dovoljno uspostaviti demokratske institucije u zemlji, one ne mogu funkcionirati ukoliko ne postoji transparentnost vlasti, a građani su ti koji od vlasti traže da ih predstavlja. Pri tome se treba imati na umu da je svrha vlasti da štiti naša prava, i da uspostavi balans između prava pojedinca i zajedničkog dobra. U tom smislu vidimo svrhu i razlog uvođenja programa za građansko obrazovanje u osnovne i srednje škole u Bosni i Hercegovini.

2. KARAKTERISTIKE PROGRAMA:

- Kreiran je da se koristi za učenike srednje škole kroz redovnu nastavu
- Naglašava metode aktivnog i neovisnog učenja koje su konzistentne sa razvojnim osobinama mladih
- Razvija intelektualne sposobnosti kao i sposobnosti aktivnog učešća
- Pomaže učenicima da razviju kritičko mišljenje i djelotvornu komunikaciju
- Metode idu prema cilju neovisnog učenja i razumnog donošenja odluka
- Obezbeđuje učenicima priliku da razviju osjećaj lične povezanosti s školom, zajednicom, svojom državom i svijetom kroz vježbe koje unapređuju učešće, interaktivnost, takmičarski duh
- Interdisciplinaran je, jer omogućava primjenu u svim oblastima obrazovanja i života uopće

3. CILJ

Predloženi Nastavni plan i program nije tradicionalan. Ovaj program pomaže učenicima da ovladaju sposobnostima kritičkog razmišljanja, samostalnog prikupljanja i evaluacije

informacija, ispitivanja prednosti i nedostataka kod procesa donošenja odluka, timskog rada, mirnog rješavanja sukoba, dogovaranja i efikasnog komuniciranja u društvu u duhu ljudskih prava. Njegov cilj je da ubijedi učenike da je pojedinac dio društva, i da se kroz promoviranje vlastitih interesa može promovirati i zajedničko dobro, te da je aktivno učešće u društvu jedna od njihovih temeljnih potreba, ali i odgovornosti.

Opći ciljevi ovog predmeta obuhvataju:

- Identificiranje temeljnih principa i koncepata demokratskog društva i njegove historijske, sociološke i političke pozadine
- Razvijanje građanskih uvjerenja i vještina koje su važne za efektivno i odgovorno učešće u životu demokratskog civilnog društva
- Razumjevanje principa, i ponašanja u skladu sa temeljnim demokratskim vrijednostima, poput poštivanja ljudskih prava, dostojanstva, slobode i jednakosti.

1. ZADACI

Zadaci Nastavnog plana i programa iz predmeta "Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava" su u skladu sa zadatim ciljevima. To znači da se zadaci mogu svesti na slijedeće:

- Razvijanje shvatanja pojmova vlasti uopće, nivoa vlasti
- Razvijanje, zauzimanje i odbrana stavova vezanih za pitanje funkcija vlasti i ljudskih prava
- Razvijanje sposobnosti uočavanja problema i njegovog značaja za pojedinca i zajednicu
- Podsticanje humanih međuljudskih odnosa i tolerantno rješavanje sukoba
- Razvijanje shvatanja pojmova i principa funkcioniranja otvorenog i multikulturalnog društva
- Razvijanje osjećaja odgovornosti i mogućnosti da se predvide posljedice vlastitih odluka
- Razvijanje samopoštovanja i poštovanja drugih, djelovanje u duhu poštovanja ljudskih prava
- Usmjeravanje učenika na pravilan odnos prema sebi, drugima, radu, učenju, te osobnom informisanju o javnim pitanjima
- Razvijanje shvatanja pojmova građanske vrline
- Razvijanje vještina timskog rada, demokratskog donošenja odluka, poštovanja različitih stavova
- Proširivanje znanja iz oblasti građanskog obrazovanja

5. PROGRAMSKI SADRŽAJI

Poglavlje 1: Temelji Ustavne demokratije

Kreiranje atmosfere u razredu: Vježba "Grb" * (Vijeće Evrope)	1 čas
Zašto nam treba vlast?	2 časa
Da li nam treba vlast? Debata za cijeli razred	1 čas
Razvoj Ustavne demokratije	2 časa
Ograničena i neograničena vlast	2 časa

Poglavlje 2: Zaštita ljudskih prava

Demokratija se može naučiti u učionici: Kako procijeniti pravilo?	1 čas
Demokratski i nedemokratski sistemi	2 časa
Politika i provođenje zakona	2 časa
Vladavina zakona	2 časa

Poglavlje 3: Kako vlasti u Bosni i Hercegovini štite ljudska prava?

Nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini	2 časa
Tri grane vlasti	2 časa
Prava građana zaštićena Ustavom Bosne i Hercegovine	2 časa
Prava građana zaštićena entitetskim/kantonalnim Ustavima	1 časa
Evropska konvencija o ljudskim pravima – originalna i prilagođena verzija	1 časa
	2 časa

Poglavlje 4: Svi smo različiti – Svi smo isti

čovjek i građanin – građanska vrlina	2 časa
Kako građani mogu učestvovati – odgajanje aktivnog građanina	2 časa
Prava pojedinca i zajedničko dobro	2 časa

Poglavlje 5: Civilno društvo: Ista prava – Različiti interesi

Civilno društvo i demokratija	2 časa
Predstavljanje građana – društvene organizacije	2 časa
Predstavljanje građana – interesne grupe	2 časa
Sloboda izražavanja	2 časa
Uloga medija u demokratiji	2 časa
Uloga kompromisa u rješavanju konflikta	2 časa
Vježba "Rješenja u kojem su svi dobitnici" * (Vijeće Evrope)	1 čas
Demokratski izbori	2 časa
Izbor dobrog vođe	2 časa

Poglavlje 6: Mi trebamo svijet – svijet treba nas

Odnosi između BiH i ostalih zemalja	2 časa
Vanjska politika Bosne i Hercegovine	2 časa
Međunarodne organizacije u BiH	2 časa
Evropska unija	2 časa

Projekt građanin

Objašnjenje projekta	2
Rad na izradi razrednog portfolija	10

Poglavlje 7: Privreda zemalja u tranziciji

Demokratija i ekonomija

Osnovne karakteristike privrednih sistema zemalja u tranziciji

Za predložene programske sadržaje predviđen je udžbenik za učenike i vodič za nastavnike, koji je podijeljen u poglavlja. Sam program je zasnovan na vjerovanju da će iskustveno učenje koje pružaju ovi nastavni sadržaji, bazirani na ovakvoj filozofiji, rezultirati značajnim napretkom u razvijanju kritičkog razmišljanja i trajne posvećenosti učenika demokratskim idejama, principima, procesima, i vrijednostima koje su nezamjenjive za očuvanje i poboljšanje svakog slobodnog društva.

Ovo nisu uobičajeni tekstovi koji se baziraju na činjenicama, datumima, ljudima i događajima. Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava je bazirano na idejama, vrijednostima i principima koji su osnova razumijevanja svake ustavne demokratije. Nastavni plan je urađen kroz šest poglavlja koje se nalaze u knjizi za učenike (sedmo poglavlje koje se odnosi na povezanost ekonomije i demokratije još je u fazi izrade) koji stvaraju dio zajedničkog jezgra građanskih vrijednosti i koncepata, a koji su osnova teorije i prakse svakog demokratskog društva. Ova poglavlja nisu zasebna i sama za sebe, i ne isključuju jedno drugo. Ovo je jedan od predloženih načina organizacije, koji može biti promijenjen, u skladu sa rezultatima recenzija i/ili sugestijama nastavnika i učenika u naredne dvije godine. Oni također mogu biti interpretirani na mnoge načine, kao i sve druge važne ideje i koncepti.

Temelji Ustavne demokratije

Uvodna vježba "Grb" je predviđena da poboljša atmosferu u razredu i stvori uslove za bolji grupni rad. U uvodnim lekcijama učenici uče vezu između prirodnih prava čovjeka i vlasti koja se formira u svrhu zaštite tih prava. U kratkom povijesnom prikazu razvoja demokratskih Ustava ispituju razne izvore vlasti kroz historiju, i stvaraju perspektivu o potrebi ograničavanja vlasti tako da se uspostave pravila koja moraju poštovati i predstavnici vlasti i građani. Oni isto tako izučavaju različite filozofske postavke o vlasti kroz historiju, da bi mogli shvatiti kako da se ograniči vlast da se spriječi njena zloupotreba. Po završetku ovog poglavlja učenici bi trebali da su u mogućnosti da objasne kako je u demokratiji osnovna funkcija vlasti da štiti ljudska prava svakog građanina, i da obezbjeđi ravnotežu sa zajedničkim dobrom.

Zaštita ljudskih prava

U prvom poglavlju učenici treba da utvrde stav da je u **demokratskom društvu svrha vlasti da štiti ljudska prava.**

Kako možemo procijeniti **da li je društvo demokratsko ili nije?** Kako možemo procijeniti da li je obezbjeđena vladavina zakona ili vladavina pojedinca?

Učenici dobijaju znanje i sposobnosti da donesu informirane i razumne odluke o pitanjima vezanim za funkcije vlasti. Učenici kroz vježbu u uvodu dobivaju znanje i sposobnosti da donesu informirane i razumne odluke pri procjeni ili razvijanju pravila i zakona.

Kako vlasti u Bosni i Hercegovini štite ljudska prava?

U prvom poglavlju učenici uče kako je organizirana vlast u našoj zemlji. Oni uče nivoe vlasti i podjelu na tri grane vlasti na svakom nivou, da bi provjerili koliko je vlast kod nas ograničena i izbalansirana, tj. da bi primjenili kriterije koje su učili u prethodnim poglavljima, a koje se odnose na stupanj demokratičnosti. Zatim se proučava Ustav BiH i Ustavi entiteta/kantona, sa akcentom na zaštitu ljudskih prava građana. Radom na projektu ili ispitivanju nekog od slučajeva kršenja ljudskih prava, učenici će steći praktična znanja o institucijama i zakonima kojima se štite ljudska prava na svim nivoima vlasti.

Svi smo različiti- Svi smo isti

Ovaj dio priprema učenike da steknu znanja i razviju sposobnosti potrebne za aktivno učešće građana u demokratskom društvu, sa akcentom na "stav", odnosno želju građana da se uključe. Upoznavanjem sa građanskim vrlinama i karakteristikama građana polazi se od pojedinca i individualnih ličnih vrijednosti. Zatim se obrađuju pojmovi odnosa prava pojedinca i zajedničkog dobra, čije je usklađivanje od vitalnog interesa za zdravo funkcionisanje demokratskog društva. U vježbi za razred preporučuje se da učenici urade projekat za razred po pitanju "ostanka u zemlji".

Civilno društvo: Ista prava- različiti interesii

U ovom dijelu učenici koriste znanje koje su prethodno stekli i primjenjuju ga na društvo, razmatrajući koncept civilnog društva. U demokratskim društvima civilno društvo je jako razvijeno, i ima mnogostruke funkcije i aktivnosti. Sve su one dobrovoljne, i nezavisne od djelovanja vlasti. Civilno društvo se kroz istoriju najčešće razvijalo preko nezavisnih vjerskih institucija, koje su nastojale da ograniče moć vladara i da obezbjede minimum poštovanja ljudskih prava. U savremenom demokratskom društvu civilno društvo se bazira na nevladinim organizacijama, društvenim organizacijama ili interesnim grupama. Učenici će moći da steknu znanja i razviju sposobnosti potrebne za aktivno učešće u civilnom društvu i da demonstriraju razumijevanje različitih načina predstavljanja građana u društvu. U drugom dijelu će ispitati neke od osnovnih karakteristika i funkcija medija, slobode izražavanja i izbora u demokratskom društvu. U vježbi za razred preporučuje se profesorima da urade vježbu "pobjednik-pobjednik" rješenja iz materijala Vijeća Evrope.

Mi trebamo svijet - svijet treba nas

Nakon uvodne vježbe učenici će razmatrati neke od razloga zašto zemlje uopće sarađuju, i kako izgleda život u izolaciji. Zatim će ispitati načine na koje države međusobno sarađuju, šta je to vanjska politika i šta sve utiče na formiranje stavova u pogledu zvanične saradnje sa drugim državama. Potom se obrađuju teme o različitim međunarodnim organizacijama koje djeluju u našoj zemlji, i ispituje njihovo djelovanje. Na kraju, učenici treba da ispitaju uslove pod kojima bi naša zemlja trebala da bude primljena u Evropsku Uniju. U primjeni znanja i sposobnost kritičkog razmišljanja oni treba da analiziraju sve prednosti i mane takvog uključivanja, i donesu svoj stav.

Projekt građanin

Cilj ovog programa je u tome da se učenici nauče

- Izraziti svoje mišljenje i argumentirati stavove
- Identificirati i izabrati problem, odrediti prioritet u nizu
- Procijeniti koji su nivoi vlasti i institucije odgovorne za rješavanje problema
- Načinu/načinima uticanja na mjere javne politike
- Načinu/načinima stvaranja akcionog plana za rješavanje problema

Privreda zemalja u tranziciji

Izuzetna je važnost i povezanost uticaj ekonomike na demokratije, posebno u zemljama tranzicije.

Ovo poglavlje je u fazi izrade, obuka se planira u zimskom raspustu.

Iako je po prirodi konceptualan, nastavni program "Demokratija i ljudska prava" je zasnovan na svakodnevnim iskustvima učenika. Jedinstvenost ovog nastavnog programa je u tome da pomaže učenicima da vide povezanost između njihovih ličnih iskustava i generalno društvenog i političkog života.

6. OBRAZLOŽENJE I OBJAŠNJENJE ZA REALIZACIJU PROGRAMA SA METODIČKIM UPUTSTVIMA

Osnovna hipoteza nastavnog programa Demokratija i ljudska prava je da obrazovanje može povećati **kapacitet pojedinca i sklonost da djeluje sa znanjem, djelotvorno i odgovorno**. Ovaj nastavni plan prati činjenicu da uloga obrazovnih institucija mora biti u tome da pomognu učenicima da povećaju svoju sposobnost donošenja inteligentnih odluka za sebe same u savremenom okruženju – **da uče kako da misle, a ne šta da misle**. U suprotnom se dobije indoktrinacija koja je neprikladna za obrazovne institucije u slobodnom društvu.

Učenici najbolje uče kada su angažirani na različite načine učenja. Edukacija iz domena građanskih i ljudskih prava koristi širok spektar pristupa potičući učenike na interakciju, istraživanje, kritičko razmišljanje, kooperativan rad, diskutiranje o važnim temama, i donošenje odluka u vezi sa relevantnim ljudskim problemima. Učenici angažirani u takvim aktivnim strategijama učenja zadržavaju stečeno znanje za duži period i razvijaju osmišljene vještine. Aktivne strategije učenja omogućavaju učenicima primjenu podučavanja i učenja prikladne materijalu koji se odnosi na građanska i ljudska prava; kooperativno učenje u malim grupama, igranje raznih uloga, simulacije, "moždana oluja" (Brainstorming), skupljanje podataka na terenu, kreiranje scenarija za donošenje odluka, samostalno istraživanje, lične refleksije, prezentacije na seminarima i konstruktivni odnosno kreativni dijalog. Kombiniranje navedenih modela potiče efektivnije sticanje znanja, stvaranje pozitivnih stavova prema učenju i ohrabruje učenike da postanu aktivni učesnici.

U svome radu nastavnici treba da se koriste slijedećim metodičkim uputstvima:

- Razvijanje intelektualnih sposobnosti kao i sposobnosti aktivnog učešća
- Korištenje intelektualnih sredstava pri analizi pitanja
- Vođenje razgovora/diskusija u razredu
- Korištenje djelotvornih strategija za ispitivanje/provjeru
- Poboljšanje učenja u malim grupama
- Korištenje pojedinaca iz zajednice kao izvora informacija

Znanje, sposobnost, perspektive i vrijednosti u pitanjima građana demokratskog društva stvaraju mogućnost za odgovorno i efektivno građansko učešće. Razvijanje ovih kvaliteta kod naših učenika je sadržano u misiji ovog obrazovanja. Detaljna metodičko-didaktička uputstva se nalaze u vodiču za nastavnike, a bit će omogućena i kroz obaveznu obuku nastavnika.

7. SPECIFIČNOSTI PROGRAMA GRAĐANSKOG OBRAZOVANJA

Edukacioni programi građanskog obrazovanja se razlikuju od ostalih programa po barem četiri karakteristike:

- ⇒ **Stalna interakcija s učenicima.** Edukativne strategije koje pospješuju stalnu interakciju i međusobnu saradnju učenika su ključevi za razvoj vještina aktivnog sudjelovanja i odgovornog građanstva. Primjeri ovih edukativnih strategija su rad u malim grupama, simulacije situacija, aktivnosti predstavljanja životnih situacija sa preuzimanjem uloga, itd.
- ⇒ **Realistični sadržaj koji uključuje izbalansiran tretman pitanja.** Realističan i pravičan tretman pitanja je izuzetno važna komponenta obrazovanja djelatnog građanstva. Također, kritičko razmišljanje o svim stranama konverznih pitanja je jednako važno. Ukoliko se naš sistem predstavi kao idealan i nepogrešiv, učenici će sumnjati u vjerodostojnost nastavnika i u praktičnost sadržaja. Nasuprot tome, ukoliko se prezentiraju samo negativni primjeri, slučajevi u kojima sistem nije djelatvoran, učenici neće imati volju da se uključuju.
- ⇒ **Korištenje ljudi iz zajednice za izvor informacija.** Interakcija s različitim ljudima koji rade u sklopu našeg pravnog i političkog sistema dodaje vjerodostojnost i realnost nastavnom programu i ima moćan uticaj na razvoj pozitivnih stavova prema pravnom i političkom sistemu. Adekvatno korištenje osoba za izvor informacija u razredu (npr. advokati, sudije, policajci, pravna lica, itd.) je čvrsto povezano s povećanim interesom učenika za pitanja vezana za djelatno građanstvo sa pozitivnim odgovorima prema nastavnicima i prema školi.
- ⇒ **čvrsta podrška građanskom obrazovanju od strane direktora i drugog bitnog administrativnog osoblja u školi.** Ključ uspješne implementacije građanskog obrazovanja u školama je čvrsta podrška administratora, posebno direktora škola. Administratori mogu pomoći građanskom obrazovanju tako što će iskoristiti prilike da podrže svoje kolege; pohvaliti nastavnike za odličan rad, pomoći nastavnicima da objasne i opravdaju program ljudima u zajednici, van škole, i stvoriti prilike za razvoj u znanju i sposobnostima potrebnim za održavanje programa.

Uspješni programi građanskog obrazovanja uključuju aktivno sudjelovanje učenika u procesu, time što oni pokazuju visok nivo tolerancije prema svakoj osobi. Refleksija, promišljenost i razgovor se cijene i koriste sistematično. Razvoj znanja i karaktera su također jako važni elementi odgovornog građanstva u svakoj Ustavnoj demokratiji. Učinili smo sve da bismo uključili ove osnovne karakteristike u nastavni program Demokratija i ljudska prava.

8. OCJENJIVANJE UČENIKA I UPUTSTVA O NAČINU VREDNOVANJA RADA UČENIKA

Način ocjenjivanja ne treba biti klasičan i tradicionalan, jer ni organizacija nastave nije takva. Obzirom da se radi o timskom radu, interaktivnoj metodi učenja, nastavnik treba na jednostavan način vrednovati svakog učenika na osnovu nekoliko kriterija:

1. Mogućnost identifikacije osnovnih ideja i koncepata, te principa (načina na koji su ti globalni pojmovi primjenjuju u praksi)
2. Iskazan nivo razumjevanja sadržaja – od sposobnosti identifikacije pa sve do složene sposobnosti analize i korištenja principa na svakodnevnim životnim situacijama
3. Aktivnost učešća u grupi
4. Interakcija sa drugim učenicima u razredu i izvan učionice, zainteresovanost za vrijeme rada
5. Izrada referata, eseja, songova, ilustracija, praćenje događaja iz javne sfere izvan nastavnog procesa

6. Vještine/sposobnosti (tolerancija, objektivnost, razumijevanje različitih pristupa i stanovišta, drugačijih potreba itd.)

Ocjene treba dati javno, uz obrazloženje svake ocjene, jer samo tako učenik može imati motiva za postizanjem boljih rezultata. Koristiti grupno i samoocjenjivanje, ili formirati grupe učenika koje će, uz nastavnika, ocjenjivati rad kolega.

U vodiču za nastavnike biti će data detaljnija uputstva u vezi sa vrednovanjem rada učenika i metodama ocjenjivanja.

9. PROFIL NASTAVNIKA

Nastavu iz predmeta "Demokratija i ljudska prava" mogu izvoditi nastavnici sa VII stepenom obrazovanja i položenom pedagoško/psihološkom grupom predmeta i koji su završili obuku za ove sadržaje iz programa Civitas- Bosna i Hercegovina u trajanju od 25 sati, koji posjeduju certifikat o završenoj obuci izdat od strane Civitas BiH u ljeto 2001 ili 2002..godine, certifikat Vijeća Evrope iz 2002. godine i odobrenje nadležnog ministarstva.

10. LITERATURA

- Udžbenik za učenike "Demokratija i ljudska prava", CIVITAS 2001 godina
- Vodič za nastavnike "Demokratija i ljudska prava", CIVITAS 2001 godina
- Ljudska prava u nastavi- Vijeće Evrope, 2001 – Priručnik za nastavnike
- Kako komunicirati sa učenicima, Priručnik za nastavnike, Bonnie Miller, 2001
- Vodič za nastavnike će sadržavati spisak dodatne literature i priručnika
- "Projekt građanin" – priručnik za učenike osnovne škole
- "Projekt građanin" – priručnik za nastavnike osnovne škole